O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(2-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 461-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d. (PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

o‘ylar ularga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli bu jarayonda “Aysberglarni kashf etamiz” metodidan foydalandik. Bu metodda o‘quvchilarning har birlaridan uch asardan parchalar haqida mustaqil fikrlarini bildirishlari so‘raldi. Bu metodni darslar davomida doimiy qo‘llash og‘zaki nutqida muammo bo‘lgan, fikrlarini ifodalashga tortinadigan o‘qquvchilar uchun foydali bo‘ladi.

Biz aysberg tushunchasidan ijobiy ma’noda foydalandik. Aysberg haqida quyidagicha ma’lumot kelgan: Aysberg (nemischa Eisberg), bu so‘z skandinaviyaliklar tiliga mansub, muztog – okean, dengiz va muzlikka yaqin ko‘llarda suzib yuruvchi yoki sayozliklarga o‘tirib qoluvchi katta muz tog‘i . Biz bu aysbergni inson miyasida mavjud bo‘lgan, ammo yuzaga chiqa olmagan qiyosida oldik va kashf etdik.

Bugungi kunda adabiyotni, badiiy asarni yangi zamonaviy tajribalar, qiyoslashlar va yangi metodlar bilan o‘qish, o‘rganish, tahlil qilish va hayotimizga tatbiq etish zamon talablaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kaykovus 2018. (Qobusnoma). Toshkent: “O‘qituvchi” NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI. 17-b.
2. Qozoqboy Yo‘ldoshev. Muhayyo Yo‘ldosh. Badiiy tahlil asoslari. TOSHKENT: 2016
3. Zulxumor Mirzayeva. Komil Jalilov. Adabiyot. 6-sinf uchun darslik. Toshkent: Respublika ta’lim markazi 2022. 74-b.
4. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. “Hilol-nashr” TOSHKENT 2022. Hadis va hayot 1-juz. 142-b.
5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad. Yusuf. Odoblar xazinasi. “Hilol-nashr” TOSHKENT 2019. 391-b.

KASBIY-KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Raxmatov Alisher
Jizzax davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Kasbiy va kommunikativ kompetentsiya turli sohalarda muvaffaqiyatga erishishning muhim tarkibiy qismidir, ayniqsa samarali muloqot va maxsus bilimlar yuqori baholanadigan zamonaviy globallashgan dunyoda. Ushbu maqola ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishni o'rganadi, nazariy asoslar, amaliy strategiyalar va muammolarni ta'kidlaydi. Mavjud adabiyotlar va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali maqola ta'lim va kasbiy sharoitlarda kasbiy va kommunikativ kompetentsiyani oshirishning samarali metodologiyalari haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Kasbiy kompetentsiya, kommunikativ kompetentsiya, tajribaviy o'rganish, hamkorlikda o'rganish, reflektiv amaliyot.

Kirish

Bugungi tez sur'atda va o'zaro bog'liq dunyoda samarali muloqot qilish qobiliyati va maxsus kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lish juda muhimdir. Kasbiy kompetentsiya ma'lum bir sohada maxsus bilim va ko'nikmalarni qo'llash qobiliyatini anglatadi, kommunikativ kompetentsiya esa turli kontekstlarda ma'lumotni aniq va samarali etkazish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish mansab ko'tarilishi va tashkilot muvaffaqiyati uchun juda muhimdir.

Zamonaviy ish joyi texnik tajriba va shaxslararo ko'nikmalarning uyg'unligini talab qiladi, bu esa professional va kommunikativ kompetentsiyaning ikki tomonlama rivojlanishini hal qiluvchi ahamiyatga ega qiladi. Kasbiy kompetentsiya shaxslarning vazifalarni samarali bajarishi, ongli qarorlar qabul qilishi va o'z sohasiga yuqori malakali hissa qo'shishini ta'minlaydi. Boshqa tomondan, kommunikativ kompetentsiya odamlarga g'oyalarni ifodalash, boshqalar bilan hamkorlik qilish va professional muhitning ijtimoiy nuanslarida harakat qilish imkonini beradi.

Ularning ahamiyatiga qaramay, ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Tez texnologik taraqqiyot, rivojlanayotgan sanoat standartlari va madaniyatlararo muloqotga bo'lgan ehtiyojning ortishi doimiy moslashish va o'rganishni talab qiladi. Bundan tashqari, kasbiy va kommunikativ ko'nikmalarni birlashtirish har doim ham oddiy emas, chunki u turli xil ta'lim ehtiyojlarini qondirish va yangi o'quv metodologiyalariga potentsial qarshilikni bartaraf etishni o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolada kasbiy va kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy strategiyalari o'rganiladi. Mavjud adabiyotlarni, ta'lim asoslarini va muvaffaqiyatli misollarni o'rganish orqali biz ushbu kompetentsiyalarni qanday rivojlantirish mumkinligi haqida har tomonlama tushuncha berishni maqsad qilganmiz. Biz tajribaviy o'rganish, hamkorlikdagi faoliyat, aks ettirish amaliyoti va kompetentsiyani rivojlantirishda texnologiyaning rolini muhokama qilamiz. Bundan tashqari, biz ushbu jarayonda shaxslar va tashkilotlar duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar va to'siqlarni hal qilamiz.

Kasbiy va kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishni tushunish va takomillashtirish shaxslarni o'z kasblarining talablariga javob berishga va tobora o'zaro bog'langan va dinamik global muhitda gullab-yashnashga tayyorlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Kasbiy kompetensiya

Kasbiy kompetentsiya ma'lum bir kasb doirasida shaxsga vazifalarni samarali va samarali bajarishga imkon beradigan bilim, ko'nikma va munosabatlarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. U texnik ko'nikmalarni, muammolarni hal qilish qobiliyatini va nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashni o'z ichiga oladi. Kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish ko'pincha bir nechta ta'lim nazariyalari va modellari tomonidan boshqariladi:

Tajribali o'rganish nazariyasi: Devid Kolb tomonidan taklif qilingan, tajribali o'rganish tajriba orqali o'rganish muhimligini ta'kidlaydi. Kolb (1984) fikriga ko'ra, o'rganish - bu tajribani o'zgartirish orqali bilim yaratiladigan jarayon. Ushbu nazariya shuni ko'rsatadiki, odamlar aniq tajriba, reflektiv kuzatish, mavhum kontseptsiya va faol eksperimentlardan o'tganda yaxshiroq o'rganadilar. Bu yondashuv, ayniqsa, kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda samarali bo‘ladi, chunki u o‘quvchilarga

nazariy bilimlarni real sharoitlarda qo‘llash, o‘z tajribalari haqida fikr yuritish va doimiy ravishda o‘z malakalarini oshirish imkonini beradi.

Kompetensiyaga asoslangan ta'lim (CBE): Ushbu ta'lim yondashuvi jarayonga emas, balki o'rganish natijalariga qaratilgan. Bu kasbiy sharoitda talab qilinadigan muayyan malakalar yoki ko'nikmalarni namoyish etishga urg'u beradi. CBE ta'lim oluvchilarga yo'naltirilgan bo'lib, ko'pincha o'z-o'zidan o'rganishni o'z ichiga oladi, bu erda odamlar kerakli kompetensiyalarni o'zlashtirib olishadi. Ushbu yondashuv kasbiy rivojlanish ehtiyojlariga mos keladi, chunki u o'quvchilarning o'ziga xos rollari uchun zarur bo'lgan muhim ko'nikmalar va bilimlarni egallashlarini ta'minlaydi.

Joylashtirilgan ta'lim nazariyasi: Jan Lave va Etyen Venger tomonidan ishlab chiqilgan ushbu nazariya ta'lim bilimlar qo'llaniladigan muhit bilan bevosita bog'liq bo'lgan kontekstda sodir bo'lishini ta'kidlaydi. Vaziyatni o'rganish shuni ko'rsatadiki, bilimlar haqiqiy kontekstlarda va ijtimoiy o'zaro ta'sirlar orqali shakllanadi. Bu nazariya odamlar umumiy faoliyat bilan shug'ullanadigan va bir-biridan o'rganadigan amaliyot jamoalari doirasida o'rganishga urg'u berish orqali kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi.

Kommunikativ kompetentsiya

Kommunikativ kompetentsiya ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u turli ijtimoiy sharoitlarda tildan samarali va to'g'ri foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Turli nazariyotchilar tomonidan ta'kidlanganidek, u bir nechta tarkibiy qismlardan iborat:

Lingvistik kompetensiya: Bu komponent til tizimi, jumladan grammatika, lug‘at va talaffuz haqidagi bilimlarni o‘z ichiga oladi. Bu kommunikativ kompetentsiyaning asosiy jihati bo'lib, odamlarga mazmunli jumlalarni tuzish va tushunish imkonini beradi.

Ijtimoiy lingvistik kompetensiya: Hymes (1972) tomonidan kiritilgan sotsiolingvistik kompetentsiya tildan turli ijtimoiy kontekstlarda to‘g‘ri foydalanish qobiliyatini anglatadi. Bu ijtimoiy me'yorlarni, madaniy nuanslarni va tildan foydalanishning kontekstga bog'liqligini tushunishni o'z ichiga oladi. Bu ko'p madaniyatli va xilma-xil muhitlarda samarali muloqot qilish uchun juda muhimdir.

Diskurs kompetentsiyasi: Bu jihat izchil va birlashtirilgan matnlar va suhbatlarni yaratish va tushunish qobiliyatini o'z ichiga oladi. U fikrlarni mantiqiy va samarali tarzda tartibga solish va bog'lash uchun til tuzilmalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Strategik kompetentsiya: Canale va Swain (1980) tomonidan ta'riflanganidek, strategik kompetentsiya muloqotdagi qiyinchiliklarni yengish uchun muloqot strategiyalaridan foydalanish qobiliyatini anglatadi, masalan, izohlash, tushuntirish so'rash va og'zaki bo'lmagan belgilardan foydalanish.

Pragmatik kompetensiya: Ushbu komponent tildan foydalanish ortidagi mo'ljallangan ma'noni tushunishni, kontekstni, ohangni va ma'ruzachilar o'rtasidagi munosabatlarni hisobga olishni o'z ichiga oladi. U so'rovlar qilish, maslahat berish yoki fikr bildirish kabi turli kommunikativ maqsadlarda tildan to'g'ri foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Kasbiy va kommunikativ kompetentsiyani birlashtirish

Kasbiy va kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish texnik ko'nikmalarni samarali muloqot strategiyalari bilan birlashtirgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Ikkala jihatni ta'kidlaydigan ta'lim tadbirlari nafaqat o'z texnik sohalarida malakali, balki o'z tajribasini aniq va ishonarli tarzda etkazishga qodir bo'lgan har tomonlama rivojlangan mutaxassislarni yaratishi mumkin. Tajribali ta'lim, kompetensiyaga asoslangan ta'lim va joylashuvni o'rganish kabi yondashuvlar ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun mustahkam asoslarni ta'minlaydi. Bundan tashqari, uzluksiz o'rganish, hamkorlik va mulohaza yuritish amaliyotini rag'batlantiradigan muhitni yaratish professional va kommunikativ ko'nikmalarning integratsiyasini kuchaytirishi mumkin.

Ushbu nazariy asoslarni tushunish va qo'llash orqali o'qituvchilar va tashkilotlar professional va kommunikativ kompetentsiyani har tomonlama rivojlantirishni qo'llab-quvvatlovchi samarali dasturlar va tadbirlarni ishlab chiqishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1(1), 1-47.

2. Hymes, D. H. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin Books.

VALEOLOGIK TUSHUNCHALARNING TASNIFI VA TUZILISHI

Berkinova Charos
Jizzax davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Valeologiya, salomatlik fani, inson farovonligini tushunish va targ'ib qilish uchun asos bo'lgan turli xil tushunchalarni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola valeologik tushunchalarning tasnifi va tuzilishini o'rganadi, ularning sog'liqni saqlash ta'limi, profilaktika tibbiyoti va yaxlit salomatlik yondashuvlaridagi ahamiyatini yoritadi. Ushbu kontseptsiyalarni toifalarga ajratish uchun foydalaniladigan turli o'lchovlar va ramkalarni o'rganib chiqib, biz sog'liqni saqlashni targ'ib qilishning samarali strategiyalarini ishlab chiqishda yordam beradigan keng qamrovli sharhni taqdim etishni maqsad qilganmiz.

Kalit so‘zlar: valeologik ta'lim, sog'liqni saqlash ta'limi, tibbiyot profilaktikasi, fanlararo yondashuv, jamoat salomatligi, farovonlik.

Valeologiya lotincha "valeo" so'zidan olingan bo'lib, "sog'lom bo'lish" degan ma'noni anglatadi, sog'liq va salomatlikni o'rganishga qaratilgan ko'p tarmoqli sohadir. U tibbiyot, biologiya, psixologiya, sotsiologiya va ta'lim sohasidagi bilimlarni birlashtiradi va sog'liq haqida yaxlit tushunchani targ'ib qiladi. Ushbu sohaning markazida valeologik tushunchalar mavjud bo'lib, ular sog'liq bilan bog'liq nazariyalar va amaliyotlarni ishlab chiqish uchun qurilish bloklari bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqola valeologik tamoyillarni tushunish va qo'llashni yaxshilash uchun ushbu tushunchalarning tuzilishini tasniflash va tahlil qilishga qaratilgan.

Valeologik tushunchalarning tasnifi